

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛОДОЯГІДНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ ІНВЕСТИЦІЙ

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

***Анотація.** Розкрито довгострокові перспективи розвитку плодоягідного ринку, теперішній стан інвестиційного забезпечення садівництва та наведено напрями його подальшого розвитку.*

Ключові слова: перспектива, плоди, ягоди, ринок, інвестиційне забезпечення.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE FRUIT AND BERRY MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INVESTMENT DEFICIT

***Abstract:** The long-term prospects of development of the fruit and berry market, the current state of investment support of horticulture are revealed and the directions of its further development are given.*

Keywords: perspective, fruits, berries, market, investment support.

За умов оптимістичного сценарію, на ринку плодів та ягід в 2030 р. очікується незначне збільшення обсягів загальної пропозиції – до 4397 тис. т. Так, зважаючи на скорочення площ плодоносних насаджень в сільськогосподарських підприємствах впродовж 2015-2020 рр. в 1,3 рази до 48 тис. га, їх сталість в господарствах населення 145-148 тис. га, рівень урожайності плодів та ягід в межах 5-7 т/га та 11-12 т/га відповідно, на кінець 2030 р. очікується незначне збільшення обсягів виробництва – до 2500 тис. т. Це відбудеться за рахунок вступу молодих насаджень у товарне плодоношення та невелике підвищення урожайності порівняно з 2020 р. – до 15 т/га. Загальний попит у 2030 р. становитиме 3147 тис. т, при чому експортні поставки дещо збільшаться порівняно з попередніми роками за рахунок яблук – до 204 тис. т. З активізацією співпраці з Європейським Союзом у форматі зони вільної торгівлі, у перспективі можна очікувати розширення експортних поставок вітчизняних плодів та ягід. Адже найважливіша її складова – це зближення регуляторних систем України та країн ЄС, що веде до суттєвого зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі. Відтак, необхідно визначитися з інтеграційною стратегією розвитку вітчизняного ринку плодів і ягід, зважаючи на те, що Україна є транзитною державою між західними та східними країнами.

Передбачається, що в перспективі-2030 Україна залишатиметься в 15-ТОР країн зі світового виробництва яблук. Їх валовий збір складе на рівні 1,4 млн т. Наразі Україна знаходиться за цим показником на дванадцятому місці у світі (1,1 млн т). Лідером зі світового виробництва яблук є Китай – 62% (42,4 млн т).

Розглянемо перспективи розвитку ринку за негативного бачення. Так, ринок плодів і ягід є одним з небагатьох, який формується переважно під впливом попиту і пропозиції. Державна фінансова підтримка галузі садівництва в Україні здійснювалася тільки шляхом розподілу коштів зі спецфонду: до 2011 р. з 1 %-го, а в подальшому з 1,5 %-го збору згідно із Законом України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства». Ефект від використання коштів спецфонду щороку зростав. На 1 грн витрачених у 2010 р. коштів отримано виручку від реалізації плодів – 5,46 грн, що в 18 разів більше, ніж у 2000 р. У 2012 р. частка валових зборів плодів у сільськогосподарських підприємствах, сформована за рахунок державної підтримки, становила 90,5 % (327 тис. т). До того ж урожайність закладених садів була вищою у 6,3 рази (7,9 т/га) проти існуючих насаджень і це в умовах, коли не всі культури вступили у товарне плодоношення, зокрема, кісточкові 2009-2012 рр. посадки та зерняткові 2010-2012 рр. Тобто можна стверджувати, що занепад галузі садівництва вдалося призупинити.

Однак згаданий закон втратив чинність з 2013 р. Кошти, що відраховувалися зі збору до спеціального фонду, почали спрямовуватися до загального. Як наслідок – наявні площі плодоягідних насаджень в Україні скоротилися від 254,9 тис. га в 2012 р. до 224,4 тис. га в 2016 р., тобто на 12 %.

Починаючи з 2017 р. і дотепер (2021 р.) урядом відновлено програму підтримки галузі садівництва. Зокрема, у 2021 р. розмір фінансової підтримки становить 450 млн грн, причому компенсація вартості насаджень становить, як і раніше, до 80%, а решта напрямів фінансується у більшому, ніж у попередні роки розмірі – до 50% (крім придбання техніки та обладнання (зокрема іноземного) – до 30%). До того ж один сільгоспвиробник, скориставшись програмою, може розраховувати на фінансову підтримку до 60 млн грн.

У результаті вступу у товарне плодоношення молодих садів спостерігається збільшення обсягів виробництва плодів та ягід у сільськогосподарських підприємствах за останні десять років – на 22,3 % (у 2020 р. – 340,5 тис. т). Однак відтворення багаторічних насаджень поки що залишається недостатнім, оскільки площі вибуття старих насаджень практично в 2 рази більші. Найпомітніше підвищення індексів вибуття насаджень кісточкових культур відзначена в 2014-2015 рр. Це свідчить про значну перевагу площ вибуття (9,2 тис. га) порівняно з площами закладання (0,8 тис. га) – в 11,5 рази. Відповідно, найбільшою мірою необхідна підтримка виробників у закладанні саме садів кісточкових культур. Обсяги виробництва цих плодів сільськогосподарськими підприємствами в країні у 2020 р. становили 15,2 тис. т, а це лише 0,4 кг на одну особу (при раціональній нормі споживання 16 кг у рік).

До 2030 р., у разі припинення державної фінансової підтримки галузі садівництва, суттєвого поступу вітчизняного плодоягідного ринку очікувати не варто і, як у попередні роки, основна частка у формуванні товарної пропозиції належатиме господарствам населення.

Існують певні виклики та ризики подальшого поступу плодоягідного ринку, вплив внутрішніх та зовнішніх чинників. Через недостатньо відпрацьований механізм розподілу коштів (фінансова підтримка садівництва, виноградарства та хмелярства здійснювалася за програмою 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників»), їх нестачу та невчасність виплат, змінювалися напрями їх використання, що не сприяло досягненню поставленої мети – раціонального продовольчого забезпечення населення. До того ж не було передбачено фінансування витрат із проведення науково-технічних досліджень та здійснення розробок у садівництві, а також витрат, пов'язаних зі зміцненням матеріально-технічної бази галузевих наукових закладів та їх дослідних господарств, тоді як на ці заходи законодавчо передбачено до 5 % виділених коштів згідно з п. 4 Постанови №587 [1].

На даний час ланка переробної плодоягідної продукції активно розвивається, зростають обсяги переробки та експорту продукції з доданою вартістю. Але, основні проблеми переробної ланки ринкового ланцюга залишаються невирішеними: висока вартість обладнання для зберігання плодів та ягід; низька якість переробної плодоягідної продукції; відсутність належної державної підтримки; відсутність довгострокового співробітництва для поставок на міжнародні ринки; висока вартість сертифікації продукції; складність інвестування, маркетингу для виходу на світові ринки збуту.

Істотними ризиками щодо зниження пропозиції на вітчизняному плодоягідному ринку є можливе зменшення попиту у зв'язку зі зниженням купівельної спроможності населення та здорожчання для товаровиробників таких основних складових собівартості як мінеральні добрива та пально-мастильні матеріали, що вплине на формування виробництва в перспективі.

Незначне розширення обсягів вітчизняного виробництва, об'єктивно необхідного імпорту плодів і ягід (переважно цитрусових і бананів) та збільшення платоспроможного попиту в Україні вплине на формування рівня споживання плодів і ягід. За позитивного бачення розвитку вітчизняного ринку плодів та ягід, до 2030 р. очікується незначне підвищення їх рівня споживання – 61,7 кг на особу. Однак навіть такий показник становить лише 75 % їх раціональної норми споживання. Зважаючи на тривалу тенденцію 85% виробництва плодів та ягід господарствами населення, промислові виробники все більше зацікавлені у створенні стандартних партій для збуту в Україні та на ринках країн ЄС, особливо яблук, горіха грецького та малопоширених ягід, які користуються досить високим попитом. Задоволення попиту споживачів на плодоягідні впродовж року і ефективність діяльності садівницьких підприємств істотно залежать від наявності належної бази зберігання. Адже в несезон збору врожаю, наприклад, яблука реалізуються за цінами в 1,5-2,5 рази вищими. В перспективі існує нагальна потреба розширення промислового виробництва зимових сортів яблук для згладжування сезонності пропозиції.

Дослідження ринку плодів та ягід переконують у необхідності ряду заходів, серед яких варто виділити основні [2]: перегляд та удосконалення на державному рівні механізму розподілу коштів на закладання молодих садів та ягідників і догляд за ними як за регіонами, так і між окремими

товаровиробниками; передбачення напряму часткової компенсації вартості облаштування багаторічних насаджень захисними обладнаннями, зокрема, протиградовими сітками; сприяння формуванню кооперативної освіти, створення платформ для навчання та обміну досвідом виробників плодоягідної продукції, а відтак розширення виробництва експортної продукції за рахунок кооперації та спільного використання обладнання та підтримка логістичного розвитку плодоягідного ринку; залучення галузевих наукових закладів для встановлення оптимально-необхідних, для достатнього продовольчого забезпечення населення, обсягів та напрямів фінансування; розробка цільової програми з довгостроковою спрямованістю державної підтримки галузі садівництва на базі використання інноваційних екологічнобезпечних технологій вирощування плодів та ягід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.2005 р. № 587 (зі змінами) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2005-%D0%BF> (дата звернення 27.01.2021 р.)

2. Аналіз поточної кон'юнктури ринків плодоовочевої продукції в Україні / І.А. Сало, М.В. Клименко ; за ред. І.А. Сало. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 101 с.

Сало Інна Анатоліївна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу ціноутворення та аграрного ринку, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Київ, e-mail: inna_salo@ukr.net

Salo Inna A. – doctor of economic sciences, senior research fellow, head of the department of pricing and agrarian market, National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics», Kiev, e-mail: inna_salo@ukr.net